

FREUD'S PSYCHOANALYTIC THEORY IN CHINA: STAGES OF ESTABLISHING

The article is devoted to the pathways of psychoanalysis in China, outlined 3 main stages of implement and establishing of Freud's study in the 20th century Chinese scientific and literary fields. The main attention was point on development of psychoanalysis based on Lu Xun, Go Moro, Yu Dafu's literary works of new Era.

Key words: *psychoanalysis, unconscious, interpretation, literature, psychology.*

УДК 821.111(73) "18" : 130.122+82.09

Володарська М.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПТ ДУХОВНОЇ І ТІЛЕСНОЇ ПОЖИВИ У ФОРМУВАННІ ОБРАЗУ «РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ДІВЧИНКИ» (НА МАТЕРАЛІ РОМАНУ С. ВОРНЕР «ТАКИЙ БЕЗМЕЖНИЙ СВІТ»)

Стаття присвячена дослідженню специфіки репрезентації образу «республіканської дівчинки» у романі С. Ворнер «Такий безмежний світ». Аналізується роль концепту «духовна і тілесна пожива» у створенні дитячого образу.

Ключові слова: *С. Ворнер, «республіканська дівчинка», дитина, концепт «навчання», духовна пожива, тілесна пожива.*

Яскравий зразок «альтернативного канону», роман С. Ворнер «Такий безмежний світ» (1850), що згодом «доводитиме до сліз Джо Марч і закохуватиме в себе В. ван Гога [12, р.783]», з часу його першої публікації спричиняв постійні дебати між прихильниками, котрі бачили у ньому художнє втілення божественного слова, та скептично налаштованими Н. Готорном і Г. Мелвілом, які іронізували з приводу акцентованої сентиментальності твору. Завдяки феміністичним студіям Н. Бейм/ N. Baum, Дж. Томпкінс/ J. Tompkins, М. Кіплінг/ M. Kipling, Х. Парашвілі/ H. Parashvily, та ін. у 2-й половині ХХ століття кількість інтерпретаторів головного тексту С. Ворнер постійно зростає; образ центрального персонажа досліджується в контексті пуританської картини світу (О. Лось) [5], нашарування релігійних та реалістичних мотивів (Ш. Кім/ S. Kim), біографічного резонансу (Н. Шног/ N. Shnog, С. Харріс/ S. K. Harris, К. О'Коннелл/ С. O'Connell) і навіть марксистської теорії (С. Квей/ S. E. Quay).

Х. Хеллер, послуговуючись термінологією М. Темплін (M. Templin), визначає твір С. Ворнер як різновид «панічного наративу [10, р.174]», маючи на увазі не лише болісний процес адаптації самотньої дитини до соціуму, а, насамперед, пов'язаність тексту з економічними реаліями 1837 року. Економічна криза, котра привела до різкого погіршення матеріального становища родини Ворнерів, мала свою проекцію і на текст, дія якого у багатьох аспектах розгортається за автобіографічним сценарієм (банкрутство батька, смерть матері, переїзд з метою налагодження бізнесових справ тощо). Відтак дискурс, в інтерпретації Х. Хеллер, орієнтований на пошук «альтернативної економії» ідеальних міжособистісних зв'язків, здатних позбавити індивіда залежності від коливань фондового ринку; індикатором успіху таких спроб постає концептуалізація автором поняття «пожива». Науковець звертає увагу, що рух 9-річної Еллен Монтгомері у нове середовище позначений відчутними змінами в характері пропонованих дівчинці страв: «від чаю до кави, від цукерок до свинини, від куштування тостів у вітальні до поживних трапез на селянській кухні [10, р.173]».

Іжа, а саме процеси її виробництва та обміну, є моментами культурологічного і соціального самовираження персонажів, викриваючи способи їх взаємодії із зовнішнім світом. Х. Хеллер фіксує наявність двох контроверсійних моделей ставлення до їжі, напруга між якими значною мірою зумовлює розвиток національної і соціальної ідентичності дівчинки – культура чаювання з її типово англійським колоритом – ознака приналежності актанта до вищих або середніх верств населення, і – «республіканська простота» домашнього господарства місіс Емерсон.

Як засвідчує М. МакВільямс, у США середини 1850-х років чайна церемонія була й однією з форм соціальної активності жінок, котра допомагала уникнути ізоляції в межах чітко окресленої «жіночої сфери» [17, р.176]. Однак саме компонент «соціальна активність» в тексті редуковано; перші кроки Еллен в усвідомленні нового, самотнього етапу життя супроводжуються процедурою чаювання, зведеною до взаємодії двох осіб – матері і доньки – у похмурому замкненому просторі кімнати: “... the little kettle hissing away on the fire now ... attracted Hellen's attention, and she suddenly recollected her mother had had no tea. She ... knew exactly how much tea to put into the tiny little teapot, which was just big enough to hold two cups of tea; and having poured a very little boiling water in it, she used to set it by the side of the fire while she made half a slice of toast. ... When this was done ... she filled up the little teapot from the boiling kettle ... then she used to carry the tea and toast on a little tray to her mother's side ... she had the greatest satisfaction in seeing that the little her mother could eat was prepared for her in the nicest possible manner [16, p.5]”.

Еллен названа ініціатором і реалізатором процесу, що, враховуючи відсутність справжньої потреби у виконанні окреслених обов'язків саме дитиною (“the servant brought in the tea-things [16, p.5]”), а також резонанс між віком дівчинки і розміром столового приладдя, виглядає радше грою, а не справжнім актом допомоги. Однак до ланцюга елементів, позначених атрибутом “little”, додається і неспроможність матері споживати більше, ніж це передбачено межами ігрового світу доньки (“the little her mother could eat”); словосполучення “little kettle”, “tiny little teapot”, “very little water”, “little tray” та – “the little her mother could eat” в контексті фінансових труднощів родини і нації імплікують імовірність зменшення матеріалу до повного розчинення у небутті, припинення існування. Підґрунтя інтенсифікованої наратором мініатюрності виявляється сформованим хворобою і банкрутством – фактори, болісним контрастом до яких постає ретельне дотримання дівчинкою всіх етапів ритуалу. Конотація тривожності, котра огортає чайну церемонію, досягається і шляхом перегляду традиційних ролей матері-дитини (Еллен виконує роль ньєнки-годувальниці, що наближує місіс Монтгомері до дитячого стану), і абсурдним зведенням британської привілейованості до «чашки чаю з половинкою ідеально підсмаженого тосту [10, p.177]», і подальшою редуплікацією ідеї приреченості головних агентів процесу ситуацією смерті Еліс Хемфріс – виконавиці ролі матері і сестри для Еллен.

Важливою складовою аналізованого ритуалу, на думку Х. Хеллер, є його незавершеність, тобто акцентуація підготовчого етапу за максимальної редукованості компоненту «споживання», що видає символіко-комунікативну природу «європейської моделі». Різку антитезу такій символічності становить модель друга, республіканська, розбудована на основі абсолютизації концепту «їжа», а точніше – процедури її приготування та збереження. Період адаптації Еллен до життя у будинку місіс Емерсон містить ряд епізодів, що контрастують зі сценою чаювання самими лише масштабами процедури. Відверто-національне маркування (кава замість чаю, свинина замість тосту) увиразнюється картиною фактично індустріального виробництва – абсурдизованого, через витіснення міжособистісного спілкування комунікацією з механічними приладами.

Гротескність представлення є спільною характеристикою республіканської і британської моделей харчування, альтернативу яким Х. Хеллер вбачає у ворнерівському проєкті відносин, укорінених в ідеї “gift/ food giving”. Втім, відмова від їжі на користь іншого щоразу передбачає нерівність актантів, імплікуючи вивищування дарувача за соціальними, духовними або матеріальними показниками, тому породжувані зв'язки не здатні закласти фундамент ідеальної для розвитку дитини спільноти. Єдиною економічно-

привабливою формою стосунків постає так звана «бджілка» - зібрання з переробки яблук, що ґрунтується на ідеї взаємозалежності всіх учасників процесу. Проте, як зауважує Х. Хеллер, занурюючи Еллен у відносини такого ґатунку, наратор одразу ж виводить дитину за межі товариства, через загрозу «поглинання» особистості дівчинки суспільними/ світськими інтересами: зв'язки, що базуються на ідеї поживи в її елементарному сенсі, не забезпечують повноцінне християнське існування середнього класу.

Дійшовши до цього етапу міркувань, науковець вбачає ознаки паніки у наративі С. Ворнер, котра, стикаючись з вказаним протиріччям, «змушена завершити аналіз концепту «пожива», а отже, і пошуки ідеального суспільного устрою, оскільки, у протилежному випадку, протагоністка «або втратить себе, або загине від голоду [10, р.186]». Прийняти таку версію заважає наявність принаймні трьохсот подальших сторінок – фіксаторів інтенсивної комунікації Еллен з оточенням, тому логічніше було б припустити вихід пошуків на новий рівень: обмін їжею є не єдиним засобом формування відносин – від самого початку потужним його конкурентом у міжособистісній сфері постає передача у дарунок книги. Цей мотив представлений у п'яти епізодах.

Період розлуки місіс Монтгомері і доньки позначений купівлею дівчинці Біблії з метою навернення дитини до Божого слова. Ситуація з Біблією згодом повториться у відносинах «Еллен-Ненсі», коли вже Еллен виконує для Іншого місію духовного керманіча. Однак зазвичай молодша Монтгомері є адресатом даріння: книги гімнів від містера Маршмана, «Шляху паломника» та «Життя Вашингтона» від Джона Хемфріса. В кожному з цих випадків мета (прагнення захистити / заспокоїти дитину) та ідея, що скеровує мету (вдосконалення дитини шляхом розвитку її християнської і патріотичної свідомості) розкривають таке ж підсвідоме вивіщування дарувача, що і в системі благодійності, а пропонування дівчинкою солодощів містеру Маршману із вдячності за отриманий подарунок увиразнює конкуренцію між їжею та книгою стосовно першості у розвитку міжособистісних зв'язків.

Можливість такої конкуренції суголосна традиційній для XIX століття практиці застосування до книги «істивної» термінології задля підкреслення і суто фізіологічного впливу на людину книги – активного реагента, здатного трансформувати не лише розум, а й тіло. У статті «Істивна книга» К. Лефейвор (К. LeFavour) наводить докази численних баталій, що розгорталися на сторінках багатьох видань з приводу ідеї здорового читання для дівчинки і жінки. Так, редактори “Lady’s Book” (квітневий номер 1847 року) зауважують у контексті проблематики ініційованої журналом серії «Курсів читання для дівчат»: «Деякі книги варто дегустувати, інші – ковтати і лише незначну

кількість слід жувати та перетравлювати, тобто, деякі книги корисно читати лише частково, інші – читати, але не надто ретельно, і тільки окремі необхідно читати повністю з усією старанністю та уважністю [Цит. за: 13, р.145]». Ці поради згодом резонуватимуть з рекомендаціями Дж. Тодда (John Todd, “The Daughter at School”, 1853) стосовно недоцільності розвитку у дівчинки надмірного інтересу до книг [15, р.119-120]».

Актуальність метафоричної комбінації ідеї «апетиту, травлення і здоров'я як тіла, так і розуму [13, р.139]» пов'язана з концепцією «республіканського жіноцтва» значущість якої для розвитку США підкреслювалася, зокрема, Б. Рашем (Benjamin Rush) у промові на церемонії відкриття Академії юних леді (Філадельфія) влітку 1787 року. Трансформуючи відоме висловлювання про роль поета у державному поступі («дозвольте мені створити усі балади країни, і мені байдуже, хто розробляє її законодавчу систему») з метою акцентуації особливого статусу жінки в історії США («дайте дівчатам країни належну освіту, і вони не лише продукуватимуть та підтримуватимуть закони, але і посприяють формуванню національної ментальності» [14, р.36]), Б. Раш систематизує базові положення концепції, котра двома століттями пізніше слугуватиме вагомим матеріалом для феміністичних студій:

- шлюб, материнство та родинне вогнище – ідеологічний центр республіканського буття;
- сфера маскулінного впливу (зовнішня політика, макроекономіка, філософія, військові стратегії тощо) дорівнює за значенням у державотворчому процесі феміній (родина, виховання, мораль, економіка домашнього господарства) [11, р.497-498].

Обидва положення використовуються на захист ідеї пріоритету жіночої освіти, практична реалізація якої свідчить про напругу між вимогами корисності і поміркованості читання. Відтворюючи зазначене протиріччя, наратор С. Ворнер часто вводить дитину у ситуацію вибору: Біблія або спокуса яскравої дитячої книги; обов'язки або захоплююча періодика.

Небезпека популярної літератури проілюстрована в тексті С. Ворнер порушенням щоденного ритму діяльності Еллен (гл. XLV), неможливістю нормальної координації рухів (“her pencil did not work smoothly; her eye did not see true; and she lacked her usual steady patience [16, р.381]”); нехтуванням християнськими обов'язками. Остання позиція є найбільш репрезентативною в контексті акцентованої Б. Рашем загрози розпорошення потенціалу “sympathy” – таланту вживатися у почуття інших – внаслідок надмірного інтересу до сентиментальної літератури. Попри поширену у попередні століття концептуалізацію поняття «сльоза» оповіданнями для дітей [9], для Б. Раша співчуття може бути і безплідним, якщо викликане уявними перипетіями

долі літературного персонажа [14, р.31]. Як зауважує В. Ховелл (W. Howell), концепт «співчуття» є основою «республіканського виховання», в тому числі і через резонанс з базовим принципом дівочої освіти – “emulation”, суперництвом заради досконалої імітації, адже, якщо розвиток особистості визначається спроможністю дитини відповідати усталеним критеріям поведінки, а істинне співчуття передбачає точне копіювання емоційного стану іншого [11, р.501], то поняття “sympathy” та “emulation” постають компонентами єдиного синонімічного ряду.

Введення Еллен Монтгомері у текст за посередництва концепту “study”, що згодом пройматиме усе існування дитини (до ототожнення понять «не робити нічого» і «не навчатися» – гл. XIII) забезпечує позиціонування Еллен як типового об’єкту впливу республіканської освіти з її широко тиражованими моделями “reading”, “writing” та “being” [11, р.499] – засобами протидії романтичному індивідуалізму і самоізоляції.

1. *Концепт «письмо».* У виданому 1799 року підручнику “The New Pleasing Instructor: or, Young Lady’s Guide to Virtue and Happiness” акцентується залежність між способом викладу і оформлення письмового повідомлення та моральними якостями його укладача, здатністю автора до емпатії. Оскільки писемне мовлення, забезпечуючи «привласнення» ментальних надбань інших людей [11, р.507], імплікує одночасно і часову або просторову віддаленість комунікантів, і можливість розриву «замкненого кола» особистого досвіду, листування стає для маленької Еллен фактором, що, з одного боку, символізує завершення первинного етапу життя, а з іншого – перспективу створення нових зв’язків завдяки виходу за межі родинного середовища.

Потенціал концепту «письмо» реалізується у вигляді обміну листами та інструкціями, приписами у книжках. Освячений волею матері мотив листування стає важливим структуротворчим компонентом сюжету, унаочнюючи гармонізацію психологічного стану дитини, сприяючи викриттю позитивних/ негативних рис персонажів через ставлення до чужого писемного мовлення (привласнення міс Емерсон адресованого дівчинці листа від матері обтяжується наявністю прагматичного компоненту вчинку, а смиренність Еллен, її здатність пробачати винагороджуються отриманням довгоочікуваної звістки). Одночасно замовчування матері, викликаючи психологічний дискомфорт дівчинки, парадоксальним чином сприяє виходу Еллен на авансцену завдяки репрезентації власного «я» через текст її повідомлень.

2. *Концепт «граматика»/ «лексика».* Теза укладачів «Інструктору...» про граматичну або лексичну ненормативність висловлювання як індикатор відсутності “sympathy”, а отже – невідповідність ідеалам республіканського жіноцтва у творі С. Ворнер трансформована: помилковість мовлення, викри-

ваючи представників неаристократичних прошарків населення (містер Ван Брант, Ненсі та ін.), імплікує подальше розгортання концепції євангельського учнівства, розподіл персонажів на «паству» і «поводирів». Постійне виправлення Джоном та Еліс американізмів Еллен (“to fix” замість британського “to arrange”, “that long” замість “so long”) є намаганням наставників одночасно підкреслити її статус і учня, й Іншого стосовно місцевого населення. Лінгвістичні ж здібності Еллен, її мовне чуття, яскраво представлене вимогою дівчинки називати «бджілку» – роєм через більшу відповідність такої назви сутності явища, передрікає нетривалість її винятково учнівської ролі.

3. *Концепт «читання».* Оскільки поняття «читання» у XIX столітті передбачало, насамперед, усне мовлення і наявність групи реципієнтів, ораторські здібності і точність відтворення аргументації були важливими характеристиками читача-декламатора, індикаторами гендерно - зумовленого таланту “sympathy”. «Якщо від хлопчиків очікувалось миттєве усвідомлення абстрактних ідей ... дистанційованого автора, дівчатка повинні були миттєво відчувати стан їхньої безпосередньої аудиторії [11, р.503]», – що, окрім належної артикуляції і чіткості вимови, вимагало і повного розуміння продубованого тексту.

З двох можливих стратегій оволодіння змістом для Еллен – у період адаптації до нового середовища – прийнятнішим лишається суб’єкт-суб’єктний спосіб. При цьому крізь релігійне тло багаторазово повторюваних епізодів інтерпретації тексту Біблії та виконання гімнів дуетами «Еллен-матір», «Еллен-Еліс», «Еллен-Джон» проглядає спроба віднайти первинну гармонію стосунків «мати-дитя». Поява здатності дитини реконструювати материнські рефлексії шляхом декодування улюблених біблійних фрагментів місіс Монтомері символізує початок інструктивної місії Еллен стосовно нехристиянської спільноти.

4. *Концепт «малювання» як спосіб уславлення Господа.* Позиціонуючи вишивання за наданим зразком як важливий компонент освіти, керівництво бостонської школи мало на меті розвиток не лише майстерності, але і релігійної етики, оскільки об’єктами імітації були зазвичай біблійні гімни, дидактичні поеми, мотиви Святого Письма тощо. «Коли дівчинка рухає пальцями над канвою, – зазначає В. Ховелл, – (...), Христос виконує власну роботу, карбуючи свою печатку на дитячому серці [11, р.512]». Вишивання у навчальному розкладі Еллен відсутнє, однак аспект відтворення божественної сутності на полотні представлений уроками малюнку – через їх відповідність основним принципам “embroidering a Self”: імітації (дівчинка копіює ескізи Джона) та присутності божественної волі (вибір природи як об’єкта копіювання).

Інтерференцію духовного і природного, просякнутість матерії Божим словом, у наративі С. Ворнер ретроспективно висвітлює тема Псалма 121, експлікована у наступному після смерті Еліс епізоді. “I will lift mine eyes unto the hills, from whence cometh my help (Psalm 121:1-2) [16, p.407-408]”, – цими словами Джон заспокоює Еллен, разом з нею зустрічаючи світанок у долині Карра-Карра. Біблійні пагорби, явлені у вигляді типово американського ландшафту, несуть глибокий концептуальний зміст, супроводжуючи всі кризові моменти життя дівчинки (розлука з матір’ю, спроба втечі від тітки, смерть Еліс); акт споглядання пейзажу, що завжди завершується появою духовного керівника, здатного скорегувати християнський шлях дитини, стає маркером духовної еволюції Еллен. Як підкреслює Ш. Кім, пейзажі С. Ворнер символізують не Бога, а радше спосіб наближення до нього, пошук його допомоги у дослідженні Господніх творінь [12, p.798], що пояснює увагу до найменших елементів природного середовища: “A bunch of flowers, seems to bring me very near the hand that made them. (...) It is written as plainly to me in their delicate painting (...) as in the very pages of the Bible; though, no doubt, without the Bible I could not read the flowers [16, p.443]”. Через дієслово “read” квітка – метонімічне уособлення всієї природи – позиціонується як текст, котрий має збагнути і відтворити дитина в процесі опанування теорією малюнку та з’ясування власного «я» у християнському світі.

Аналіз специфіки відповідності навчальної системи Еллен домінантам республіканського освітнього процесу дає змогу окреслити 2 ключові моменти: по-перше, орієнтованість інтересів Еллен на випробування ролі мови у встановленні міжособистісних зв’язків. У кожній із запропонованих дівчинці дисциплін головним постає поняття тексту – навчального, художнього, релігійного, котрий охоплює Еллен, сприяючи її майбутньому перетворенню на медіатора Слова [8, p.255].

По-друге, унікальний потенціал самої дівчинки, широко рекламований її оточенням і поданий особливо яскраво за контрастом до характеристик іншої Еллен, Еллен Чонсі, на тлі спільного для обох дітей імені. Так, якщо порівнювати лексичне вираження образів, то у випадку Еллен Чонсі відчуватиметься пріоритет слів - індикаторів фізичної активності (“running”, “jumping up”), а у випадку Еллен Монтгомері – розумової (“reading”, “thinking”, “writing”); реакцію дітей на довколишній світ, відповідно, визначають атрибути “gaily”, “merrily” (Еллен Чонсі) та “sober”, “grave” (Еллен Монтгомері). Аспект типовості/ нетиповості дівчаток інтенсифікований чутливістю Еллен до соціального статусу інших, а також різницею у тлумаченні традиційних «дитячих» концептів. Поняття «Санта Клаус», утілене для Еллен Чонсі в образах багатьох рідних, є лексемою з нульовим смисловим навантаженням для Еллен

Монтгомери (“I never had anybody but Mamma to give me presents (...) and she never gave me much more at Christmas than at other times [16, p.263]”), що увиразнює факт наявності/ відсутності у дитини матеріального середовища повноцінного розвитку.

Окрім прикметників “sober”, “grave”, статус протагоністки С. Ворнер у наративі розкривають епітети “polite”, “intelligent”, “clever” тощо. Тут безперечно, ідеться не про винятковість таких якостей для дитини, як ерудованість, шляхетність, ввічливість, а про ступінь їх вираження: “a perfectly well-behaved”/ “very clever”/ “I don't think she could help being polite [16, p.384]”. Враховуючи концепцію імітативності республіканської освіти, високі показники розвитку емпатії є ознаками ідеального тандему «вчитель-учень». Я. Ергензінгер (J. L. Argensinger) зауважує, що навчання Еллен фактично іде у напрямку вибору між двома моделями майбутнього проповідництва: фемінною, репрезентованою позицією Еліс, котра, за її власними словами, надає перевагу «духовному керівництву без обов'язків [16, p.197]» – віддзеркалення поширених уявлень про статус «республіканської дівчини» в родині та державі; і маскулінною, владною, санкціонованою харизматичністю Джона.

Спроба Еллен посісти позицію Еліс після смерті старшої подруги позірно видає її прагнення відповідати традиційному ідеалу жінки-берегині. Сцена виконання улюблених гімнів матері та Еліс для осиротілої родини Хемфрісів увиразнює рівень емпатичних здібностей Еллен, а отже, її майбутній статус духовного центру сім'ї через оприявлення ефекту її співу на слухачів. Втім, відчутна втіха від «привласнення» аудиторії, нагадуючи задоволення Джона після виконання проповіді, наділяє епізод значенням прихованого суперництва – імітації досконалої ораторської моделі.

Християнський розвиток Еллен акцентується двома основними моментами:

- зображенням смерті маленького хлопчика (гл. XXVI – мотив, котрий, поширюючись протягом першої половини XIX століття через книги Дж. Джейнвея, К. Матера та ін., був потужним засобом виховання дитини в традиціях пуританства [9, p. 248-249]), що забезпечує формування євангельського контексту при першій зустрічі Еллен та Джона.

- мотивом тілесної поживи: активізація теми їжі у будинку священника, наділення її додатковою конотацією причастя.

Набуваючи ознак християнської ідентичності, власне «я», випробування якого від початку розвивалося за традиційною для дитини схемою (прагнення самостійності у купівлі товарів, прибиранні кімнати тощо), згодом починає усвідомлюватися самою дитиною як текст, що має місіонерський зміст. “Christians are the only Bible some people read [16, p. 217]”, – переконує ді-

вчинку Еліс. Це відчуття власної обраності, спричинене розумінням дотичності до образу Соборної Церкви (й експліковане, зокрема, твердженням Еллен про неспроможність Ненсі зіпсувати Біблію, якщо книга буде дарунком маленької проповідниці), формує психологічне підґрунтя маніпуляторного впливу Еллен на аудиторію, реалізованого шляхом комбінації вербальних (мовлення, спів) і невербальних (сльоза, цілунок) засобів.

Розгляд концепту цілунок, його функцій та частотності використання у романі С. Ворнер був запропонований Я. Ергерзінгер. Деякі висловлені нею тези (зокрема, тлумачення 9-річної дівчинки як спокусниці, орієнтованої на “elaborate kissing games [8, p. 260]”) не можуть не викликати заперечень. Їх сумнівність відчуває сама дослідниця: «дивно, що в центрі ворнерівського наративу-спокуси перебуває дитина [8, p. 258]», але основне протиріччя – між соціальною зумовленістю концепту, його християнською конотацією та заборонаю на публічний обмін цілунками в системі вікторіанського етикету – досить чітко окреслене. Оскільки бажаними ініціаторами й адресатами тактильної комунікації для Еллен є представники аристократії, то подолання дитиною меж елітарного кола через доторк (випадок з містером Ван Брантом та Ненсі, котра просить у Еллен «поцілунок примирення») – варіант євангельського милосердя та смирення – слугує одним із кроків на шляху перетворення «безмежного світу» на паству.

Прагнення «вірного прочитання іншими власного тексту [8, p. 262]» стимулює, на думку Я. Ергерзінгер, появу в дискурсі С. Ворнер додаткового мотиву «торгівлі цілунками»: епізод, коли на вимогу містера Маршмана подарувати йому «півдюжини цілунків» як символу прощення несправедливої підозри дитини у жадібності, дівчинка відповідає, що “half a dozen is too much at once (...); – three now and three to-night [16, p. 300]”. Підкреслений зсув акцентів в ідеї обміну з «банкноти» на «цілунок» імплікує знецінення матеріального і є одним з багатьох варіантів *вільного вибору*, котрий робить дівчинка, утверджуючи своє християнське єство. Серед інших прикладів можна назвати:

- між гордістю і смиренням/ образою і прощенням;
- між хвилинною спокусою та визнанням своєї помилки (епізод з кращим клаптиком вовни під час підготовки дітей до Різдва);
- між розвагою (цікава книга) і необхідністю (допомога ближньому).

Свобода Еллен – це уявлення про себе як «вільне втілення вищої особистості», незалежний та свідомий вибір на користь Господа [3, с. 74-75]. Однак це і здатність вільного прийняття національної ідентичності, цінність якої усвідомлюється лише в умовах конфлікту світоглядних парадигм: республіканської і монархічної, світської та релігійної (протистояння «родина

Ліндсей – Еллен»). Хоча спроби «замовчування» Еллен спостерігалися і раніше, лише в родині шотландських родичів вони набувають ознак системи, де особистісний фактор контролюючого зовнішнього впливу (позиціонування Еллен як “pet”) представлений загрозою національній та республіканській ідентичності дівчинки.

1. Випробування республіканської ідентичності Еллен постає у вигляді:

- негачії родиною Ліндсей концептуальних засад американського буття (XLVII);

- заборони на використання дівчинкою власного імені: “Forget that you were American, Ellen – you belong to me; your name is not Montgomery any more, it is Lindsay [16, p.470]”;

- спонування до вчинків, що суперечать основам республіканського виховання. Оскільки алкоголь, подібно до “novel”, спричиняє втрату самоконтролю, вимога випити вино є провокуючим фактором: “The glass of wine looked to Ellen like an enemy marching up to attack her [16, p.476]”.

Форми протесту Еллен репрезентовано:

- Відвертою полемікою, внаслідок якої вищезгадані ознаки “sober”, “gloomy” тощо доповнюються характеристикою «бунтар».

- Демонстрацією ерудованості, що контрастує з уявленнями родини Ліндсей про неможливість отримання належного рівня освіти у США.

- Підсвідомим культивуванням американського діалекту. Відвертий американізм “to fix”, якого бажано було уникати протягом навчання на батьківщині, в ситуації загрози національній ідентичності стає засобом протесту.

- Смиренням у випадку різкої конфронтації власного національного почуття та поваги до батька.

2. Випробування християнської ідентичності дитини представлено:

- заборonoю на використання номінацій «брат»/ «сестра» відносно сторонніх людей, що суперечить базовим положенням християнської доктрини та глобальній меті дівчинки – перетворення «безмежного світу» на родинну спільноту;

- перешкодами у виконанні християнських обов’язків (ранкової молитви);

- конфіскацією книги релігійного змісту, Джонового дарунку: ““But *it is mine!*” Ellen ventured to urge, through trembling. “Come, come”, said Mr. Lindsay, his tone changing, “and *you are mine*, you must understand [16, p.509]””. Абсолютна форма присвійного займенника, використана по відношенню до книги і дівчинки, з одного боку, є черговим індикатором «текстової» символіки Еллен, а з іншого – засвідчує необмеженість влади над людиною, що припускається лише у відносинах «учень Господа - Господь».

Оскільки «Церква є там, де є свобода у Христі [6, с.82]», порушення такої свободи за будь-яких обставин веде до богоборництва. Тому місія Еллен полягатиме у порятунку опікунів, чого можна досягти засобами смирення і непокори – у разі загрози засадам християнської етики.

Як бачимо, в обох випадках спосіб протистояння зумовлений і векторами тиску (республіканський чи релігійний), і ступенем порушення інтересів дитини, хоча смирення – поцінована християнська чеснота лишається пріоритетною формою протидії.

У цьому контексті звертає на себе увагу дискусія, періодично поновлювана між містером Ліндсеєм та його сестрою, з приводу вікової ідентичності дівчинки: “She is altogether too childish for her years; she is really a baby [16, p.505]”/ ““She is perfectly lady-like always”, said Mr. Lindsay. “Yes, I know that, and perfectly child-like too” [16, p.505]”. Аргументація обох сторін іде лінією наявності/ відсутності у дівчинки певних знань: ерудиція, ввічливість сприяють позиціонуванню її в одному ряду з дорослими, а відсутність практицизму, незацікавленість в актуальних для підлітків питаннях моди, розвагах тощо, та зовнішній вигляд видають, з точки зору леді Кейт, дитячу природу Еллен.

Сутність дискусії опікунів дівчинки згодом буде відтворена у розмові Еллен та Джона, що дозволяє фіксувати не просто зведення вказаного протиріччя до традиційного «форма-зміст», але і його концептуальне значення для конкретного тексту. ““You are grown, Ellie”; said John; “you are not the child I left you”. “I don’t know”, said Ellen, smiling; “it seems to me I am just the same”. “Let me see – look at me”. She raised her face, and (...) its look was not less clear and frank than his was penetrating. “Just the same”, was the verdict of her brother’s eyes a moment afterwards [16, p.517-518]”. У світоглядній системі Джона та Еллен концепт «дитяче», представлений епітетами “clear”, “frank”, набуває конотації «істинного», опозиційного поняттю «дорослий» (фактичній антитезі невинності і чистоті), позірно ілюструючи відому тезу Христово заповіді.

Однак та ж таки християнська стратегія допускає і вивищування поняття «дорослий». У главі XXVIII Джон, підкреслюючи простоту та розум дівчинки, збільшує її реальний вік на 2 роки. Вік 12 років традиційно вважався етапом переходу, початком нової фази в житті дівчинки, і досить часто експлуатувався письменниками заради висвітлення труднощів зародження жіночності. Називаючи Еллен дванадцятилітньою (=майже дорослою), Джон фактично використовує категорію віку для підкреслення своєї духовної близькості з дівчинкою, що інтенсифіковано віковими характеристиками самого Джона: у сприйнятті його оточуючими юнацький період (20 років) за-

міщується 30-40 роками – етапом зрілості, асоціативно пов'язаними до того ж з віком Ісуса Христа.

Дихотомія «доросле-дитяче» є відлунням давньої філософської полеміки з приводу адекватного розкриття євангельського концепту дитини. Враховуючи відсутність ідеалізації емпіричного етапу дитинства Біблією (прихливі діти у сцені на ринку, апокрифічне висвітлення раннього періоду життя самого Ісуса – «Євангеліє Дитинства»), науковці шукають пояснення заклику стати подібними до дитини в ідеї «змаління» – тобто відчуття своєї недосконалості, щирої довіри і пошани до єдиного Отця, якому необхідно «дозволити себе годувати та вести – інакше кажучи, визнати, що «благодаттю ми врятовані» [4, с. 298-299]. Щоправда, А. Баумейстер дискутує роль дитячого образу в якості виразника ідеї смирення, адже, на думку філософа, «по-справжньому може змаліти лише той, хто наділений якоюсь силою, владою, могутністю» [2, с. 311]. Це твердження вимагає уточнення. Навіть якщо залишити осторонь архетипну критику і суто побутово розуміти під поняттям «влада» здатність впливати на інших людей, підпорядковувати їх інтереси власним, маніпулювати оточенням, то й цей аспект дитячої природи неодноразово підкреслювався письменниками (зокрема, Р. Емерсоном, «Довіра до себе»), ілюструючи спосіб незаконного заволодіння Царством, прийняття його як дару [4, с. 298]. Інша річ, що питання дитячої влади є історично і культурологічно зумовленим, і за традиціями іудейської сім'ї, а саме іудейське дитя постає перед учнями Ісуса, дитячі права були дійсно максимально обмеженими [7, с. 208]. У будь-якому разі дитина і справді не здатна «змаліти» – через відсутність не влади, а потреби – вона і так мала, нерозумна, тому в концепції євангельського смирення принциповим видається наявність вікового інтервалу «дитина→дорослий», що дорівнює періоду духовного становлення індивіда, ми ж бо «не маємо бути дітьми розумом, ми повинні визрівати [1Кор.:14:20]».

Фраза “Just the same”, адресована 14-літній дівчинці, виражає її здатність впоратися з марнославством, не розвинути «пиху інтелектуала», визнати себе вічною дитиною Господа, а ближніх – не учнями (адже вчитель може бути лише один, «і навіть Він – смиренний «екзегет» Свого Отця [4, с. 304]»), а братами і сестрами, спрямованими до досягнення єдиної мети – «симфонії всіх індивідуальних втілень церковної істини» [3, с. 73].

Досліджуючи образ Адама-немовляти у Іринія Ліонського, І. де Андіа (Y. De Andia) приходять до думки: «Як матір може дати маляті досконалу їжу, але воно ще не здатне прийняти цю їжу, так і Бог спочатку подарував людям досконалість, але людина не могла прийняти дару, оскільки була ще немовлям. (...) Він міг прийти до нас у невимовній славі Своїй, але ми не

могли витримати величі Його слави. І тому Він, – досконалий хліб Отця, запропонував нам – дітям Себе Самого як молоко (...) для того, щоб ми, (...), навчені їсти та пити Слово Боже, могли підтримувати в самих собі хліб безсмертя, котрий є Духом Отця [1, с.113]». Концепція республіканського виховання, передбачаючи розвиток навичок «правильної» поживи, мала, за посередництвом дитини-учня, закласти фундамент майбутнього ідеального середовища – Нового Світу за зразком первісного Едему. Республіканська учениця Еллен Монтгомері, долаючи складний шлях у пошуках розуміння і підтримки «безмежного світу», обирає власну модель самоутвердження і самореалізації – порятунок соціуму через уникнення матеріального на користь духовного, через спокусу «істивним» романом і обрання книг релігійного змісту, через підтримку і поширення спільноти дітей Господа та культивування власної дитячості, а отже – і спроможності у майбутньому стати текстом, який читатимуть послідовники.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андия И. Образ Адама-младенца у Иринея Лионского/ Изабель де Андия// Детство в христианской традиции и современной культуре. – К.: Дух і Літера, 2012. – С. 103-120.
2. Баумейстер А. Добродетель веры и образ ученичества: Что значит принять Царство как дитя?// Андрей Баумейстер// Детство в христианской традиции и современной культуре. – К.: Дух і Літера, 2012. – С.309-315.
3. Карсавин Л. Человек в религиях мира. Церковь, личность и государство/ Л. П. Карсавин// Человек. – М., 2005. – №2. – С. 70-82.
4. Кита М. В чем христианский философ и богослов подобны дитяти?/ Марек Кита// Детство в христианской традиции и современной культуре. – К.: Дух і Літера, 2012. – С.296-308.
5. Лось О. Романістика С. Ворнер в контексті літератури «американського ренесансу»: проблематика і поетика: автор. дис. ... канд. філ. наук: 10.01.04/ Лось Олена Вікторівна. – Сімферополь, 2011. – 20с.
6. Сабилов В. Любовь как откровение личности – божественной и человеческой/ В. Ш. Сабилов// Человек. – М., 2004. - №1. – С.76-85.
7. Черняк А. Размышления о богословии детства (по материалам семинара, проведенного в ноябре 2011г. в Новосибирске)/ Андрей Черняк// Детство в христианской традиции и современной культуре. – К.: Дух і Літера, 2012. – С.185-212.
8. Argersinger J. Family embraces: The Unholy Kiss and Authorial Relations in *The Wide, Wide World*/ J. L. Argersinger// *American Literature*, 2002. – Vol. 74, №2. – pp. 251-285.
9. Farrell M. Dying Instruction: Puritan Pedagogy in *Uncle Tom's Cabin*/ Molly Farrell// *American Literature*, 2010. – Vol.82, №2. – pp.243-269.
10. Hoeller H. Hanger, Panic, Refusal: The Gift of Food in Susan Warner's *The Wide,*

Wide World/ Hildegard Hoeller// Culinary Aesthetics and Practices in Nineteenth-Century American Literature [Ed. by Monika Elbert, Marie Drews], 2009. – pp. 173-187.

11. Howell W. H. Spirits of Emulation: Readers, Samplers and the Republican Girl, 1787-1810 / William H. Howell // American Literature, 2009. – Vol.81, №3. – pp.497-526.

12. Kim S. Puritan Realism: *The Wide, Wide World* and Robinson Crusoe/ Sharon Kim// American Literature. – Vol.75, №4. – pp.783-811.

13. LeFavour C. The Edible Book: White Female Pleasure and Novel Reading/ Cree LeFavour// Culinary Aesthetics and Practices in Nineteenth-Century American Literature [Ed. by Monika Elbert, Marie Drews], 2009. – pp.139-52.

14. Rudolph F. Essays on Education in the Early Republic/ Frederick Rudolph, Benjamin Rush. – Cambridge: Harvard Univ. Press, 1965. – 389 p.

15. Todd J. The Daughter at School/ John Todd. – London: T. Nelson and Sons, 1853. – 268 p.

16. Wetherell E. The Wide, Wide World/ Elizabeth Wetherell (Susan Warner). – Leipzig: Bernhard Tauchnitz, 1854. – 524 p.

17. Williams, S. Savory Suppers and Fashionable Feasts: Dining in Victorian America/ Susan Williams. – N. Y.: Pantheon, 1985. – 335 p.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2013

Володарская М.В., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

**Концепт духовной и телесной пищи в формировании образа
«республиканской девочки» (на материале романа С. Уорнер
«Такой бескрайний мир»)**

Статья посвящена изучению специфики репрезентации образа «республиканской девочки» в романе С. Уорнер «Такой бескрайний мир». Анализируется роль концепта «духовная и телесная пища» в создании образа ребенка.

Ключевые слова: С. Уорнер, «республиканская девочка», ребенок, концепт «учение», духовная пища, телесная пища.

Volodarska M., postgraduate student
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

**The concept of “food for the body and soul” in the representation of the
Republican Girl’s Image (based on the novel “The Wide, Wide World”
by Susan Warner)**

The article deals with the peculiarities of the “republican girl’s” image representation in the novel “The wide, wide world” by S. Warner. The role of the concept “food for the body and soul” in this process is under investigation.

Key words: S. Warner, “a republican girl”, a child, the concept “study”, food for the body and soul.